

РОЗВИТОК ГРАМАДЯНСЬКОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ЗМІСТУ ПІДРУЧНИКІВ АРАБСЬКОЇ МОВИ

Олена Ахмад,
*учитель-методист арабської мови,
Київська гімназія східних мов №1*

Іншомовна освіта є невід'ємною частиною суспільства, у центрі уваги завжди був і буде всебічний розвиток особистості, формування її світогляду, умінь та навичок, цінностей. Ми живемо у світі глобалізації, кардинальних змін і високих технологій. І тому освіта, що десятиріччями складалася з теоретичного підґрунтя, не встигає за надшвидкістю реального життя. На сучасному етапі освіта це не тільки великий багаж знань і результати тестів, сьогодні на головний план виходить формування в учнів самовизначення, загального розвитку та наряду до самореалізації. Іноземні мови займають важливе місце в системі освіти у зв'язку з активними соціальними та інформаційно-технічними змінами в сучасному житті, збільшеною потребою в міжнародному та міжкультурному спілкуванні – спілкуванні з представниками різних країн світу, налагодженні зв'язків зі Сходом, а саме з арабським сходом. Вивчення арабської мови – мови більше ніж у 22 країнах світу, мови ООН, ЮНЕСКО – є одним з найактуальніших питань сьогодення в Україні. Усвідомлення учнями значення арабської мови для життя в мультилінгвальному та полікультурному світовому просторі.

У змісті концепції Нової української школі (НУШ) визначаємо змістову лінію в навчанні арабської мови, яка сприяє забезпеченню формування й розвитку громадянської компетентності особистості, а не лише знань [6].

Пріоритетним напрямом розвитку сучасної вітчизняної та світової освіти є перенесення акцентів зі знань і вмінь (як основних результатів навчання) на формування в учнів системи компетентностей. Для України, як поліетнічної держави, розвиток громадянської та соціальної компетентностей школяра НУШ відіграє особливо важливу роль. Під громадянською та соціальною компетентностями розуміється поєднання знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, особистих якостей школяра, які потрібні для ефективною та конструктивною участі в громадському житті, у родині, на роботі. Це також уміння працювати з іншими на результат, попереджати й розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. Громадянські та соціальні компетентності пов'язані з ідеями демократії, справедливості,

рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей. Саме на базі демократичних, гуманістичних цінностей, що лежать в основі морального виховання особистостей, можливе об'єднання різних етносів і регіонів України задля розбудови української державності, громадянського суспільства в Україні [5]. Важливу роль у цьому контексті відіграє іншомовна освіта.

Навчання учнів арабської мови – це комплексний вплив на їхню особистість. Функція розвитку громадянської та соціальної компетентностей учнів тісно пов'язана з практичною (комунікативною), освітньою та розвивальною метою навчання. Вона сприяє оволодінню учнями знаннями про культуру, історію, реалії та традиції арабських країн, залученню учнів до діалогу української та арабської культур, розуміння власних індивідуальних особливостей як психофізіологічних засад для оволодіння іноземною мовою, скеровує вчинкові дії школярів, їхні стосунки з іншими людьми, сприяє мовно-культурному розвитку, формуванню активної, відповідальної, громадянської позиції, навчає міжкультурної комунікації та взаємодії в полікультурному суспільстві, толерантного ставлення до інших народів, їх усвідомленого соціального вибору. Функція розвитку громадянської та соціальної компетентностей формує в учнів уміння використовувати в разі потреби різноманітні стратегії для задоволення власних іншомовних комунікативних намірів (працювати з підручником арабської мови, словником, довідковою літературою, мультимедійними засобами тощо).

Трансформація іншомовної освіти і методичних підходів до навчання іноземних мов розглядається як переорієнтація і самих підручників, що мали реалізувати ці інновації [7]. Під час конструювання змісту підручників арабської мови для НУШ додаємо функції розвитку мовних, інтелектуальних і пізнавальних здібностей, готовності брати участь у спілкуванні арабською мовою, потребу подальшого самовдосконалення у сфері використання арабської мови, здатності переносити знання й уміння в нову ситуацію шляхом виконання проблемно-пошукової діяльності. І якщо з компетентностями все зрозуміло, усвідомити поняття «наскрізна змістова лінія» поки що складно. Що ж таке наскрізна лінія, яка практична реалізація їх повинна бути у змісті підручника арабської мови?

Наскрізні змістові лінії спільні для всіх начальних предметів, і є засобом інтеграції навчальних предметів, предметних циклів й освітнього змісту. Вони співвідносяться з окремими ключовими компетентностями та сприяють формуванню цінностей і світогляду учнів. Їх необхідно враховувати при формуванні шкільного освітнього середовища.

Тож, головний наголос в оновлених навчальних підручниках арабської мови робимо на змістових лініях. Змістову лінію «Громадянська відповідальність» прослідкуємо на прикладах змісту підручників арабської мови для учнів Київської гімназії східних мов № 1.

Зазначеній меті реалізації відповідає модель особистісно орієнтованого підручника. Тенденція орієнтації змісту підручника на особистість високоморального, суспільно активного юного громадянина зумовлює необхідність розроблення багаточисельних диференційованих завдань, додаткових матеріалів, текстів і завдань для учнів.

Важливе місце у змісті формування в учнів системи громадянської та соціальної компетентностей посідає формування культурно-мовних цінностей учнів, що проявляється в повазі інтересів, прав, самобутності великих і малих народів; у підготовці особистості до свідомого життя у вільному, демократичному суспільстві; готовності й умінні толерантно йти на компроміси з різними етнічними, релігійними групами заради соціального миру в державі. Добір такої інформації для змісту підручників арабської мови ми здійснюємо за принципом аналогії з підручниками арабських країн, надрукованими в Лівані, Лівії, Сирії. Ми враховуємо думку арабських авторів, як носіїв мови і культури, щодо об'єктів вивчення, оскільки вони краще усвідомлюють, яка культурно-історична інформація їх країни заслуговує на увагу іноземців. Таким чином, добираючи навчальні матеріали та адаптуючи їх до змісту вітчизняних підручників, ми не порушуємо принципу автентичності, науковості та історизму.

Уроки арабської мови насичуються країнознавчим матеріалом. Наближення процесу навчання до потреб комунікації можливе тільки за умови організації матеріалу не навколо «розмовних» тем і «граматичних явищ», а довкола мовних завдань. Засвоївши матеріал для виконання одного мовного завдання, учень володіє одним із вузлів загального механізму системи промови і може, не чекаючи наступної «порції», брати участь у спілкуванні, звісно, у рамках певної ситуації.

Формування системи громадянської та соціальної компетентностей впливає на розвиток свідомості учнів – майбутніх дипломатів, політиків, громадських діячів. Наприклад, до змісту навчання арабської мови в 10 класі «العربية اللغة تعليم» Київської гімназії східних мов № 1 включено тему «قرية العالم» («Єдиний світ») «Арабський світ», «Найбільші міста світу» та інші.

Опановуючи презентований матеріал, учні розглядають його через питання єдності й унікальності життя на Землі, виховання поваги до всіх народів, їхніх прав, інтересів і цінностей; розуміння світу як єдності та різноманітності, системи держав, які повинні мирно співіснувати,

співпрацювати в умовах свободи, на засадах моральних ідеалів, гуманізації міжнародних відносин, визнання головним пріоритетом права людини, націй і народів, постійної уваги до світових проблем.

Громадянська, відповідальна позиція учня формується під час освітнього процесу на уроках арабської мови, через організацію колективної творчої діяльності (дослідницька робота, робота в групах, проекти тощо) [3]. Учитель арабської мови розвиває в учнів готовність до співпраці, толерантність щодо різноманітних способів діяльності й думок, не порушуючи логіки навчання предмета, наповнює новим громадянським змістом навчальні теми, а також через активні методи та сучасні засоби навчання впливає на формування системи громадянської та соціальної компетентностей учнів.

Проектну діяльність на уроках відносимо до активних методів (коли учні навчаються, діють у мікросоціальному середовищі, здобувають практичні навички, мають змогу перевірити теоретичні знання на практиці тощо). Наведемо приклад з підручника арабської мови для 10 класу «اللغة تعليم العربية» Київської гімназії східних мов № 1 [1]. Організуючи засвоєння змісту знань з теми «وطني» («Моя Батьківщина»), учні досліджують окремі області України, укладають характеристики, описи, презентації арабською мовою. Результатом навчальної діяльності є розробка проєкту «واحد بلد» («Єдина країна»), метою якого є виховання громадянина-патріота України.

Наскрізну лінію «Громадянська відповідальність» розглядаємо в підручниках не тільки як засіб оволодіння іншомовним спілкуванням, а також як інструмент засвоєння культурологічної інформації та життєдіяльності народу, мову якого вивчають учні. Тому в змісті підручників значну увагу приділяємо культурологічним знанням, які надають учням інформацію про різноманітні аспекти життєдіяльності арабомовних народів [4]. Пізнаючи етнонаціональні, громадянські цінності арабів через теми : «عيد الفطر» («Свято «Фітр»), «الاضحى عيد» («Свято «АДХА»), «رمضان» («Рамадан»), «نوروز» («Науруз»), «الأم يوم» («День Матері»), «الأب يوم» («День Батька»), «أسرتي» («Родина»), учні засвоюють норми загальнокультурної поведінки особистості, що виявляється в сукупності сформованих соціально значущих її якостей, заснованих на нормах загальнолюдської моралі, закону, відповідальних вчинків людини. Розкриваємо теми, пов'язані з етнонаціональними цінностями як українців, так і арабів, що складають єдність загальнолюдських і національних цінностей: доброту, увагу, чуйність, милосердя, толерантність, совість, чесність, повагу, правдивість, працелюбність, справедливість, гідність, терпимість до людей, повагу і любов до своїх батьків, роду. Найулюбленішими для учнів темами є:

«Свята», «Родина», «Дружба», «Ранкове коло»; для учнів 1–4 класів вони проводяться як командні змагання, рольові ігри, групова робота.

Систематичне використання певної тематики засобами арабської мови сприяє формуванню культури поведінки особистості, що посідає значне місце у змісті громадянської та соціальної компетентностей учнів. Сімейними цінностями арабів, як і українців, є: моральні основи життя сім'ї, стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей, пам'ять про предків та інші. Такі відомості містяться в текстах для читання, вони є засадами для організації обговорення спілкування школярів [2].

Важливим складником змісту розвитку громадянської та соціальної компетентностей є розвиток політичної культури особистості. До змісту підручників арабської мови для 10 класу «العربية اللغة تعليم» Київської гімназії східних мов № 1 включено такі теми: «العلم» («Прапор») (у 4–5–6-му класах, «النشيد») («Гімн») (у 7-му класі, «النشيد و الشعار و العلم») («Державна символіка») (у 8-му класі, «الدستور») («Конституція») (у 9-му класі, «اوكرانيا في الحكم نظام»), «Державний устрій України» (у 10-му класі, «العربية البلدان في الحكم نظام»), «Державний устрій арабських країн» (в 11-му класі).

Реалізація різноманітних завдань дозволяє роботі з помилками, коли учень звертається за порадою спочатку до членів команди, потім до підручника чи ресурсів Інтернету. І тільки потім, у разі потреби, радиться з учителем. Така форма роботи дає можливість школярам навчатися за прогресивною методикою: навчайся сам, навчаючи інших. Ці теми розвивають знання учнів про типи держав, політичне влаштування суспільств, політичні організації та інституції, принципи, процедури й регламенти суспільної взаємодії, виборчі системи в Україні та в арабських державах. Тематична організація мовленнєвого матеріалу сприяє формуванню політичної культури, а також підтверджує принцип наступності та послідовності.

Упровадження в навчальний предмет наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» – це соціально значимі надпредметні теми, що сприяють формуванню в учнів уявлення про суспільство в цілому, передбачають розвиток соціальної й громадянської компетентностей, допомагають розкрити суть поняття «відповідальний громадянин» і визначити вектори його діяльності. Метою вивчення цієї наскрізної лінії є формування члена місцевої громади й суспільства, який розуміє принципи і механізми його функціонування, а також важливість національної ініціативи.

Список використаних джерел

1. Ахмад О. Р. Арабська мова : навч. посіб. для 10 кл. / МОН України, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Лист від 04.11.2017 р. № 22.1/12-Г-1027 (Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах) "اللغة العربية".
2. Ахмад О. Р. Зміст підручника з арабської мови як засіб розвитку громадянської компетентності учнів. *Іноземні мови в школах України*. 2016. № 2. С. 224–226.
3. Ахмад О. Р. Кейс-метод (case study) як форма інтерактивного навчання арабської мови. *Сходознавство. Актуальність та перспективи* : тези доповідей І Міжнар. наук.-метод. конф., м. Харків, 20 березня 2020 р. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. С. 50–53.
4. Ахмад О. Р. Проектування змісту навчальних підручників арабської мови у контексті розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів гімназії. *Дидактика: теорія і практика* : зб. наук. праць. Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. С. 61–66.
5. Громадянська освіта : метод. посіб. для вчителів / ЄС «Громадянська освіта – Україна». Київ : Етна-1, 2008. 194 с.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / МОН України. Київ, 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
7. Редько В. Г. Тенденції розвитку змісту і функцій сучасного шкільного підручника з іноземної мови. *Проблеми сучасного підручника*. 2010. № 1. С. 384–395.